Gebouwen in Artis.

VAN

B. J. OUËNDAG.
Architekt M. B. V. A. Amsterdam.

(Met 11 tekstfiguren).

Bij gelegenheid van het 25jarig jubileum van Dr. C. KERBERT als Direkteur van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap „Natura Artis Magistra" op 16 Juni van het jaar 1915, is door Prof. Dr. MAX WEBER in een artikel opgenomen in „de Nieuwe Amsterdammer" reeds gewezen op het ijveren van Dr. KERBERT om, behalve de uitbreiding van het dierental en de verfraaiïng van den tuin, steeds de verblijven voor de dieren te verbeteren en daardoor de aantrekkelijkheid van Artis te verhoogen.

Daar ik bij den bouw van vele van die verblijven betrokken ben geweest, weet ik hoeveel zorg en inspanning Dr. KERBERT zich daarvoor steeds heeft moeten getroosten, al vond hij daarbij op loyale wijze steun en medewerking van het Bestuur. Wel zijn niet alle dierenverblijven naar mijne plannen uitgevoerd; het Beren- en Pachydermenhuis, zijn ontworpen door den architekt-ingenieur JACOB F. KLINKHAMER, thans Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, doch heb ik een zeer werkzaam aandeel gehad bij het tot stand brengen voor die werken en zijn de latere gebouwen, zooals het Apenhuis, het Vogelenhuis en het Reptielenhuis direct onder mijne leiding als architekt uitgevoerd.

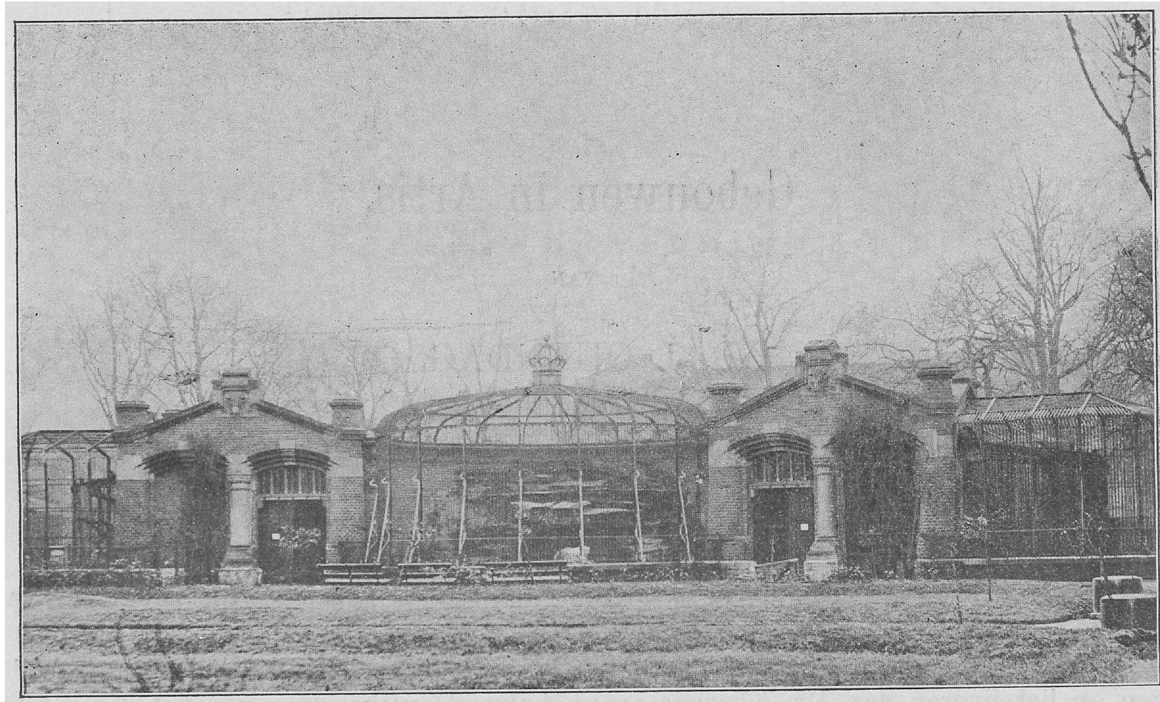
In het algemeen is bij het ontwerpen van dierenverblijven allereerst het woord aan den zoöloog, die in principe aangeeft hoe het gebouw in verband met de meest gunstige levensvoorwaarden voor het te huisvesten dier moet worden ingericht. Daarbij moet dan tegelijkertijd gedacht worden aan den eisch van het publiek om het dier goed te kunnen zien, waarbij in het bijzonder op de veiligheid gelet moet worden, een zaak die door Dr. KERBERT steeds met bijna pijnlijke zorg werd overwogen, doch waardoor dan ook in Artis nimmer ongelukken hebben plaats gevonden.

Het reinhouden van die verblijven, waarbij ook weer de veiligheid van het bedienend personeel in acht genomen moet worden, veroorzaakt bij gevaarlijke dieren, zooals giftslangen, krokodillen, beren, olifanten, etc. ook veel studie en overleg.

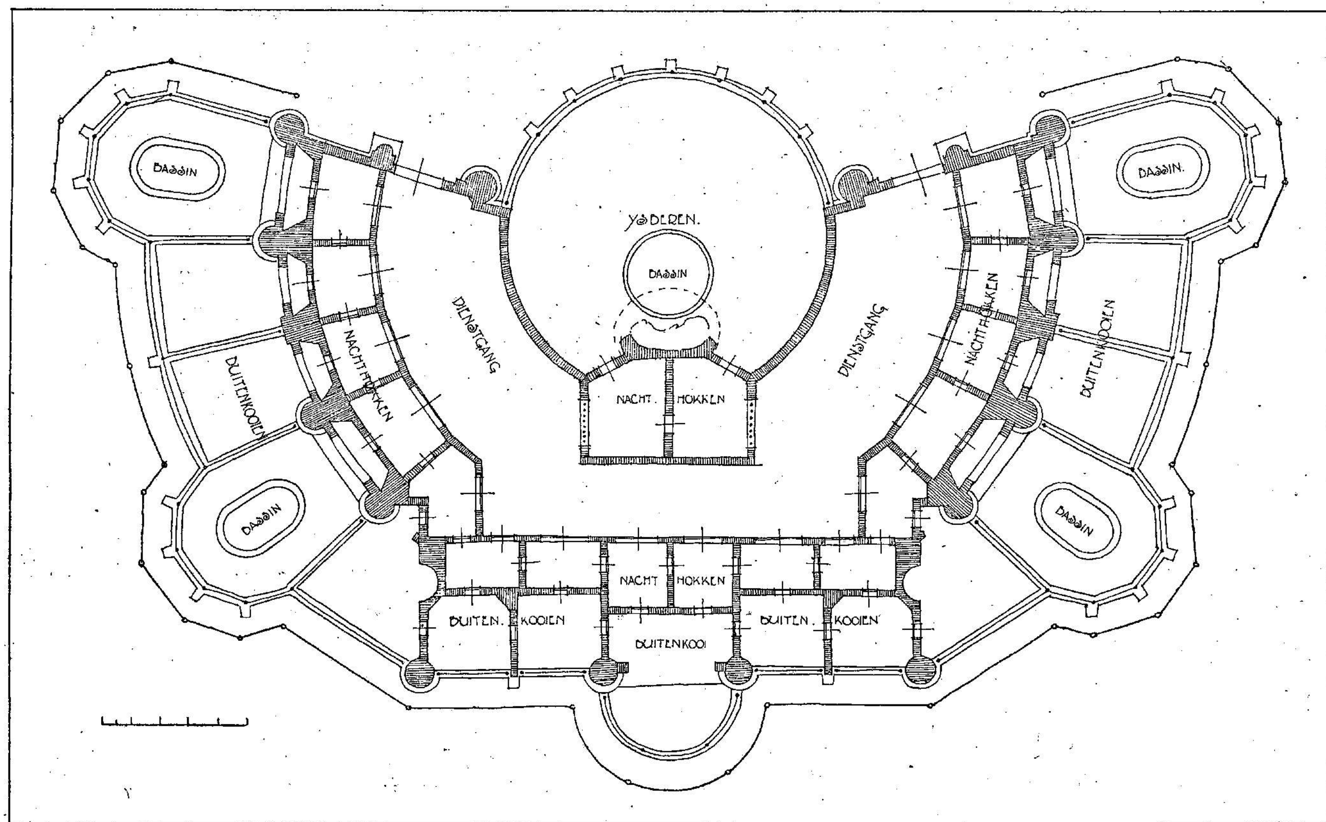
De verlichting, en de verwarming, zoo die noodig is, doch vooral de ventilatie zijn belangrijke vraagstukken, die overwogen dienen te worden, voordat het plan nader kan worden bestudeerd.

De zoöloog, die al die zaken moet overwegen voordat zijn idee voor nadere uitwerking vatbaar is moet daarbij ook een ontvankelijk schoonheidsgevoel bezitten, opdat ook de aesthetische zijde voor het vraagstuk een bevredigend resultaat oplevert.

En wanneer dan eindelijk na het overwegen van al die eischen, het oorspronkelijke denkbeeld door den architekt in vasteren vorm is omgezet en de plannen gereed zijn, dan komt de quaestie van de uitvoering, die jammer genoeg voor zulk een schoone instelling als Artis steeds in het teeken der zuinigheid moest staan.

Berenverblijf.

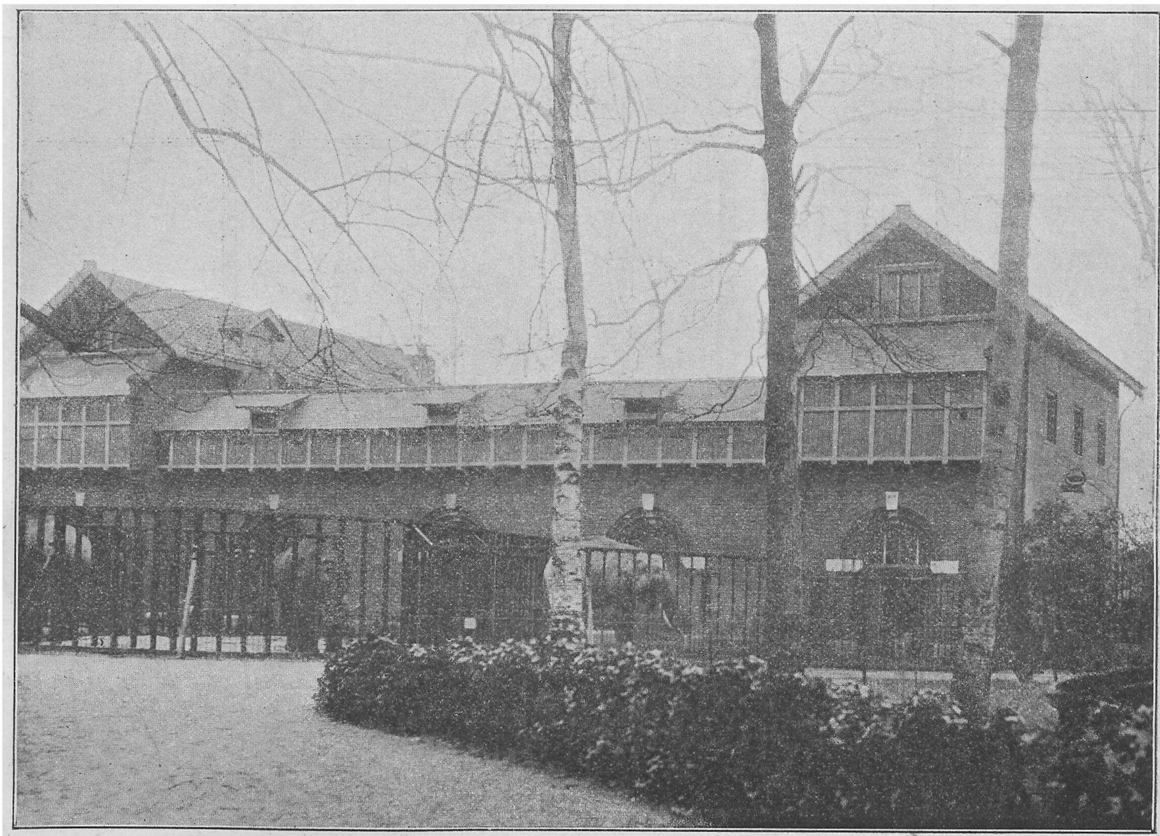

BERENVERBLIJF.

Dikwijls moest een ontwerp, nadat het geheel voor de uitvoering gereed was gemaakt, weder geheel omgewerkt of besnoeid, omdat de kosten de beschikbare middelen zouden hebben overschreden en vele malen moest Dr. KERBERT afzien van een idee, dat bij verwezenlijking niet alleen voor den geleerde of kunstenaar van groote waarde zou zijn geweest, doch ook voor het publiek de aantrekkelijkheid van Artis zou hebben verhoogd.

Dr. KERBERT heeft in weerwil van alle tegenslagen nooit den moed opgegeven en heeft met merkwaardige frischheid de bezwaren ondervangen en zich geheel gegeven aan zijn levenswerk: de verbetering en verfraaiïng van Artis.

Bij het 70jarig feest van Dr. C. KERBERT mag dat voorzeker wel herdacht worden en dienen de hierbijgevoegde afbeeldingen en de korte omschrijving der gebouwen voornamelijk om een duidelijk inzicht te geven, wat tijdens het Directeurschap van Dr. KERBERT in Artis is verricht.

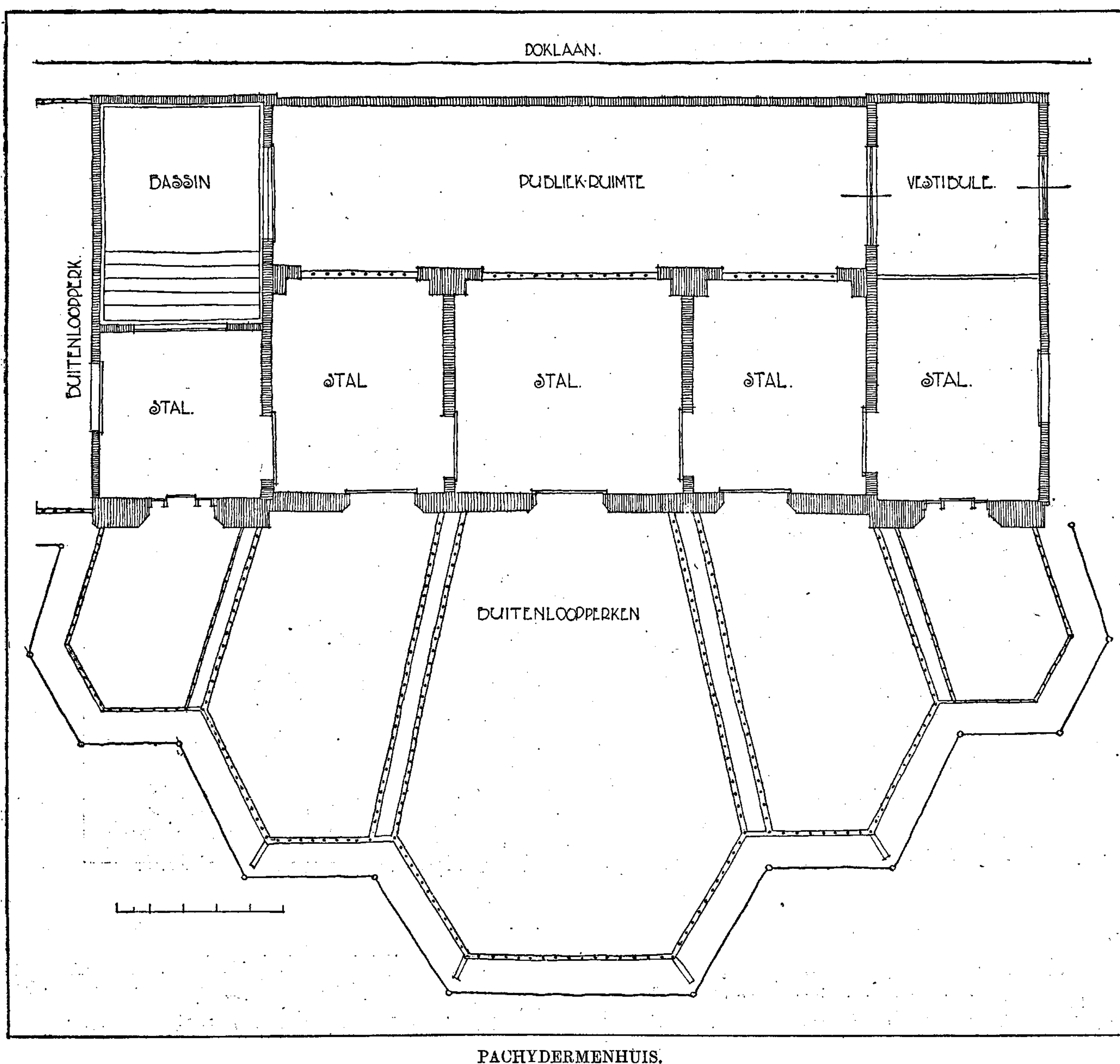

Pachydermenhuis.

Het berenverblijf in ronden vorm gebouwd maakt door zijn fortachtigen bouw een indruk van groote sterkte, en bevat als hoofdmoment de groote met bassin en rotspartij getooide ijsbeerenkooi van 11 M. diameter, die naar het Noorden is gekeerd. Aan de linker- en rechterzijde van de naast die kooi gelegen entrée's van den dienstgang, dus liggende op het Oosten en Westen, bevinden zich 2 groote buitenkooien met bassins en 2 kleinere kooien voor beren en buitendien één buitenkooi voor vossen of andere kleine dieren. Aan de tegenoverliggende zijde van het gebouw, aan de Zuidelijke, bevinden zich een 5-tal buitenkooien en 6 daarbij aansluitende nachthokken voor hyena's, lynxen en dergelijke dieren.

Elk dier heeft natuurlijk weder een eigen nachthok dat op de ronde, ruime dienstgang uitkomt, en van daar uit, schoon gehouden kan worden, terwijl alle nachthokken en buitenkooien van de beren zoowel als van de kleinere roofdieren onderling met elkaar door schuiven of hekdeuren verbonden zijn, waardoor het mogelijk is enkele dag- en nachthokken geheel buiten gebruik te stellen.

Ook bij het Pachydermenhuis is getracht door de vormen een sterken indruk te bereiken in overeenstemming met de bijzonder groote en sterke dieren. Aan dit gebouw sluit een groot loopperk met bassin voor de olifanten aan. De tralieafstanden van de natuurlijk bijzonder zware hekafscheidingen voor deze dikhuidigen zijn zoodanig geregeld, dat de oppasser bij gevaar spoedig kan ontsnappen en telkens is tusschen twee buitenloopperken op die wijze een soort smalle vluchtgang gevormd. Dit gebouw bevat bij een lengte van ongeveer 28 M. één zeer groot en vier kleinere buitenperken, vijf binnenhokken en een ruimte met bassin.

PACHYDERMENHUIS.

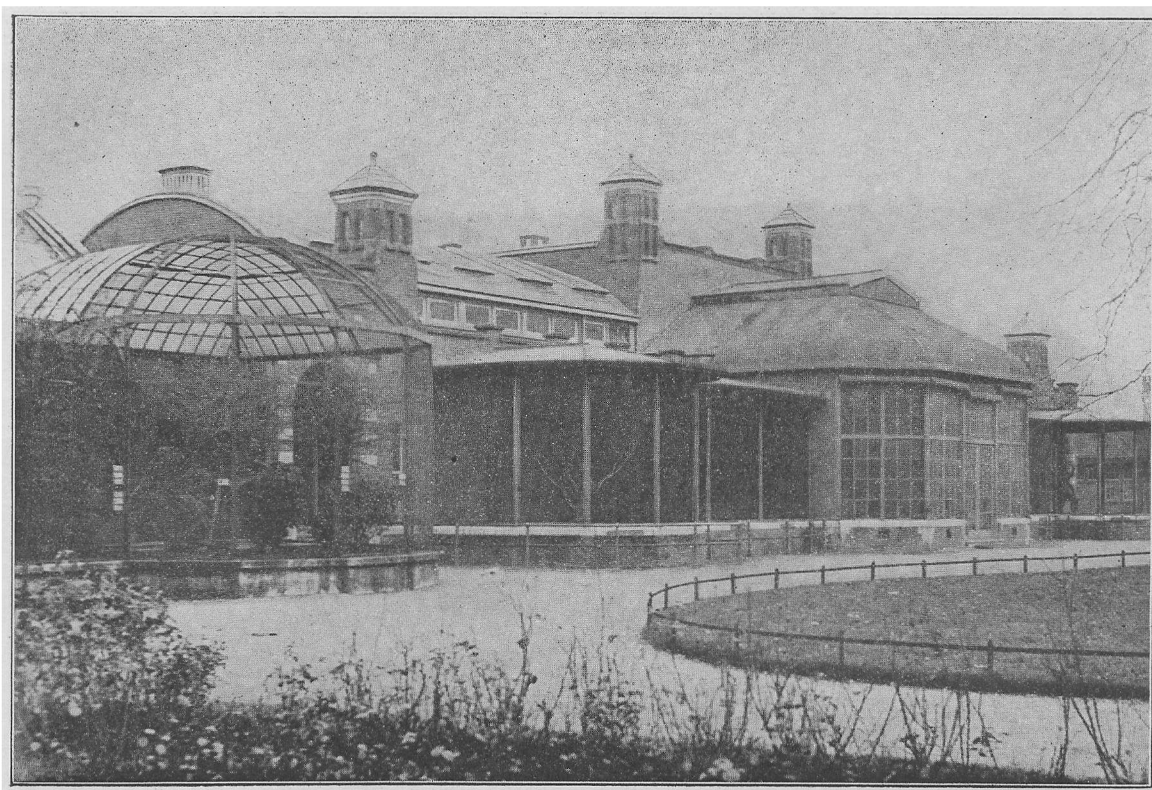
De deuren voor afsluiting van alle hokken en buitenperken kunnen natuurlijk buiten het bereik van de dieren geopend of gesloten worden, een maatregel die wel bij alle dierenverblijven wordt toegepast, doch die bij sterke- of gevaarlijke dieren bijzondere voorzorgen eischt.

Het apenhuis met de niet geringe gevellengte van ruim 46 M. gaf reeds door de splitsing om op bijzondere wijze de anthropomorphe apen te huisvesten een bekoorlijke indeeling in drie zalen.

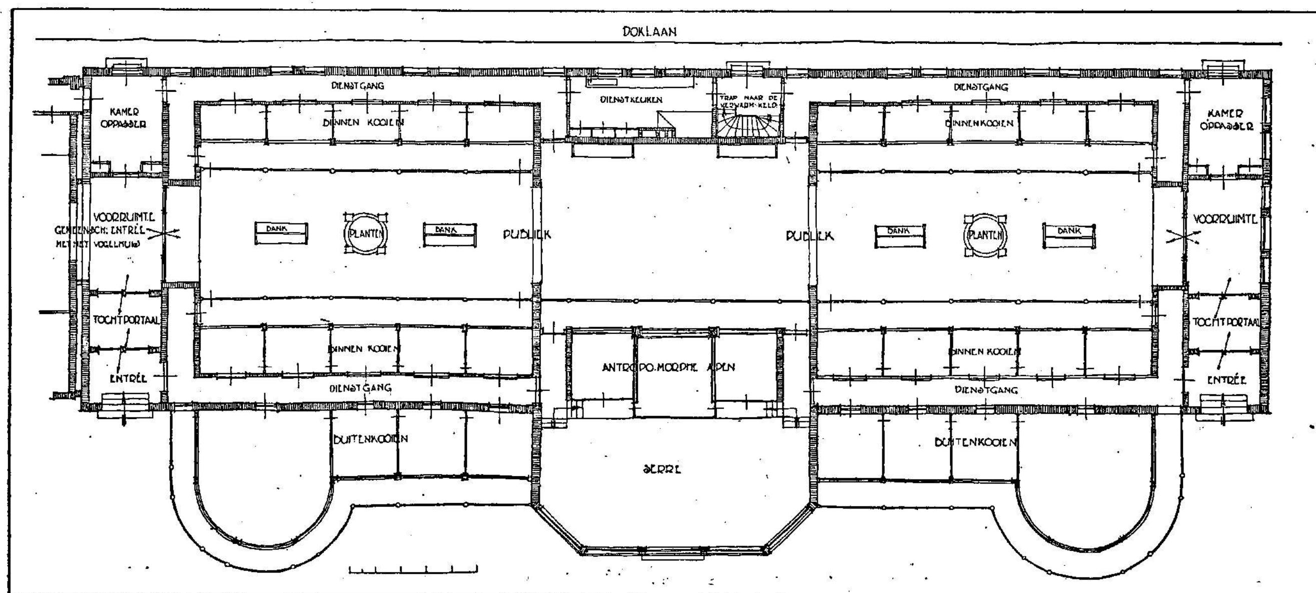
De middenzaal waarin die menschapen in drie kooien zijn ondergebracht, is aan de ach-

terzijde van de kooien, dat is aan de Zuidzijde, voorzien van een serre, waardoor dus die dieren tegen een achtergrond van tropische planten prachtig uitkomen.

De beide zalen aan de linker- en rechterzijde bevatten elk aan de tuinzijde 5 binnen-

Apenhuis.

APENHUIS.

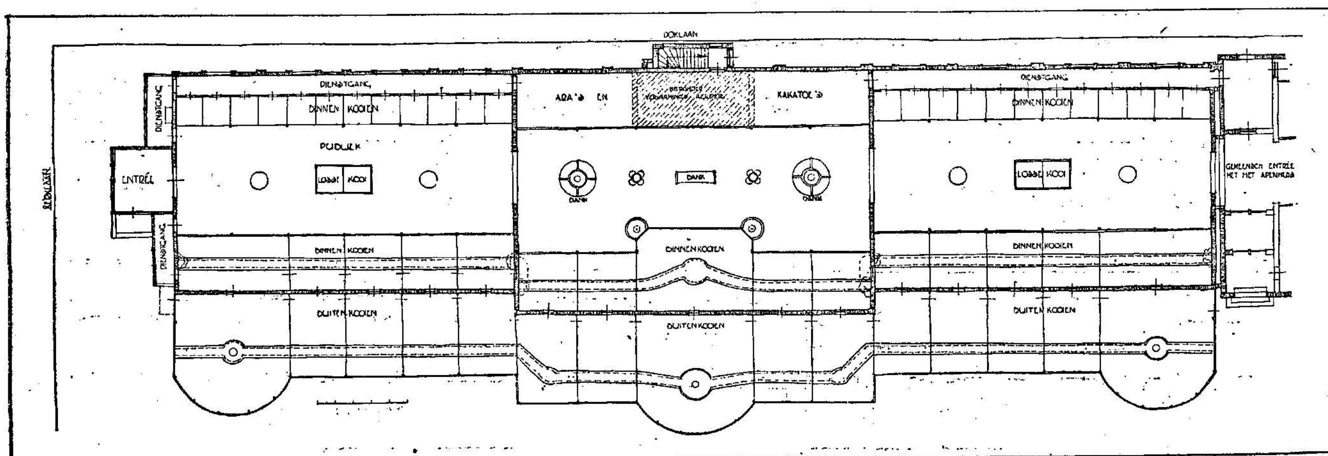
kooien en buiten een zeer groote en drie kleinere buitenkooien. De dienstgang is tusschen binnen- en buitenkooien aangebracht en kunnen de apen door boven die dienstgang gevormde tunneltjes, waarvan de dieren de deurtjes zelf kunnen openen toegang tot de buitenkooien krijgen.

Het voederen en schoonhouden van de hokken en kooien heeft nu van uit die dienstgang plaats.

Aan de achterzijde, zijde Doklaan, zijn weer in elk der beide eindzalen vijf kooien ge-

Vogelhuis.

VOGELHUIS.

maakt met een daarachter loopende dienstgang, die in verbinding staat met vertrekken voor oppassers en een keuken voor voedselbereiding van de dieren.

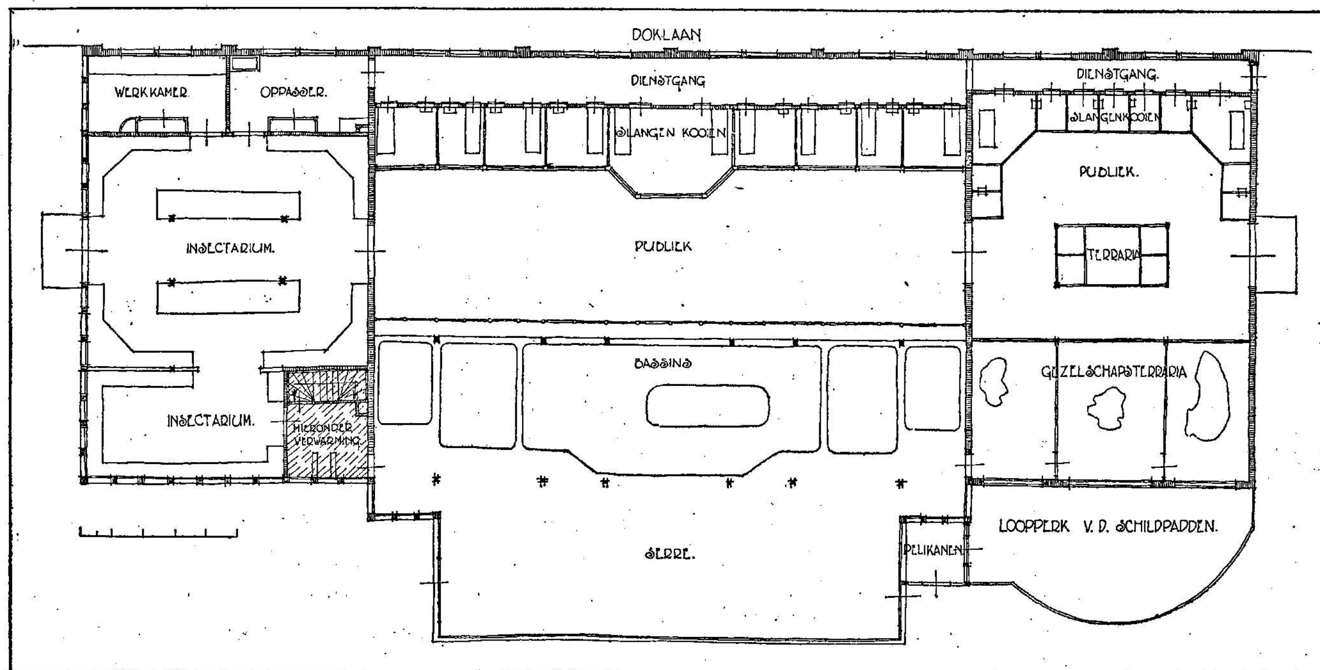
De entrée's voor het gebouw bevinden zich aan de einden. Hoewel de kooien aan de Doklaanzijde niet aan de buitenzijde van het gebouw liggen, zijn die kooien echter, omdat het gebouw zoo goed verlicht is, rijkelijk met licht uit het Zuiden vallend, begiftigd.

De afvoeren en meer bepaald de sluitingen van hokken en kooien moesten bij deze slimme dieren, waarvan enkele bovendien zeer sterk zijn, bijzonder worden overwogen en wat

niet het minst was, moest voor een buitengewone doeltreffende ventilatie worden gezorgd, om de minder aangename en zeer bekende apengeurtjes te vermijden. De binnenkooien aan

Reptieliengebouw.

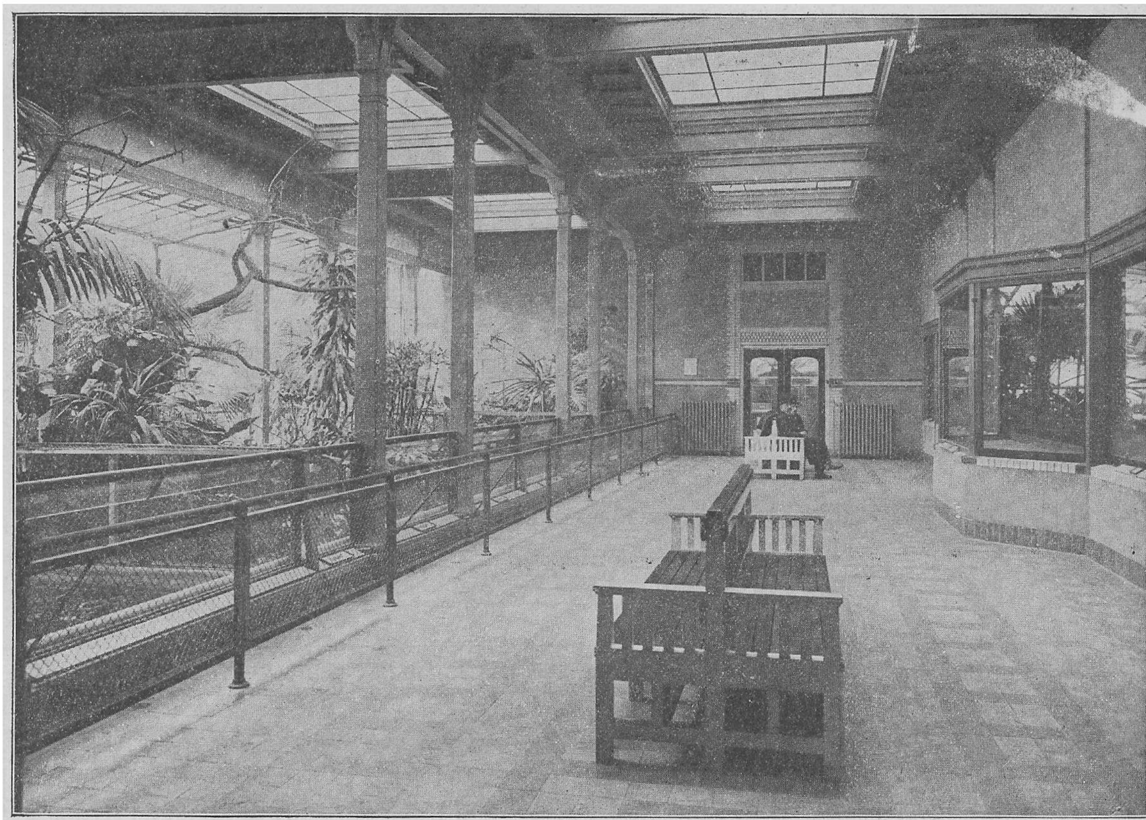
REPTIELIENGEBOUW.

elke zijde kunnen weder onderling met elkaar in verbinding worden gebracht en kan datzelfde ook geschieden bij de buitenkooien, waardoor een groote mate van vrijheid is verkregen om de dieren naar andere kooien te verplaatsen.

Naast het apenhuis bevond zich het oude vogelhuis, dat van zonderlinge gothische en andere ramen was voorzien en allergebrekkigst was ingedeeld, waardoor die fraaie bewoners bijna niet gezien konden worden.

Door ten deele gebruik te maken van de bestaande fundeering en die verder uit te breiden is dat gebouw echter geheel van aanzien veranderd en kan men dit als een nieuw werk beschouwen. Ook dit gebouw bevat, bij een lengte van ruim 61 M. die ruime, goed verlichte zalen.

Aan de tuinzijde, zuidzijde, zijn langs de drie zalen drie zeer groote en twaalf kleinere vliegkooien aangebracht, die met even zoovele binnenkooien in directe verbinding staan. Door beplanting, boomgroepen en vlietend water zijn de binnen- en buitenkooien getooid en leveren die daardoor een allerfraaiste omgeving voor die prachtbevolking.

Reptieliengebouw.

Alle buitenkooien zijn voor een gedeelte met glas afgedekt, zoodat het dier, wanneer het regent toch beschutting kan vinden en geheel vrij is in zijne bewegingen.

Een eigenaardigheid valt hierbij op te merken die wel de vermelding waard is: Vroeger werden de tropische vogels die deze kooien bevolken des winters steeds in het verwarmde lokaal gehouden; later heeft men des winters wel de binnenkooien verwarmd doch het dier de vrijheid gelaten ook naar buiten te gaan en ziet men dat die vogels dermate zijn geacclimatiseerd, dat zij met genoegen in de sneeuw loopen. Aan de Doklaanzijde worden in de middenzaal in een door glas afgescheiden ruimte de Ara's en Kakatoe's des nachts en wanneer deze vogels niet buiten zijn, ondergebracht. In het oude vogelhuis was het gekrijsch van die vogels onuitstaanbaar, doch is thans door die glasafscheiding het geschreeuw van die dieren veel getemperd.

Aan diezelfde zijde bevinden zich in de beide eindzalen de kooien voor de kleinere vogels en zijn in het geheel in iedere zaal 42 grootere en kleinere kooien aanwezig. Deze kooien liggen aan een gemeenschappelijken dienstgang en kan de achterwand van iedere kooi geheel worden uitgenomen om de kooien goed te kunnen reinigen of kan die wand ook voor een

deel voor het voederen worden weggenomen. Alle ramen aan die dienstgang zijn voorzien van gaas, ook bij geopende toestand, zoodat ontsnappen der vogels bij het schoonmaken der kooien is buitengesloten.

De linker ingang van het apenhuis dient tevens als toegang voor het vogelhuis, omdat apen- en vogelhuis aan elkaar liggen. Vanaf die ingang heeft men dan ook een verrassend gezicht in die beide gebouwen.

Het Reptieliengebouw liggende in het hart van de groote Vijver heeft aan de Zuidzijde een groote serre waaraan een zeer groote en 4 kleinere ruimten met bassins en rustplaatsen voor de krokodillen zijn gelegen.

Daar de achtergrond van deze perken gevormd wordt door de met tropische planten begroeide serre, en de perken bovendien van planten zijn voorzien is hier een inderdaad verrassend geheel bereikt, waarin die gevaarlijke dieren, waarvoor bijzondere veiligheidsmaatregelen noodig waren, allergenoegelijkst schijnen te tieren, daar reeds een paar malen, en dat is zeker een unicum in een diergaarde, krokodilleneieren aanwezig waren.

Tegenover die krokodillenperken liggen aan de Doklaanzijde van het gebouw een groote en acht kleinere kooien ieder voorzien van resp. twee en een bassin voor de slangen, met een daarachter gelegen dienstgang.

Daar in die hokken zeer gevaarlijke dieren, waaronder giftslangen, zijn gehuisvest, zijn zoowel voor het publiek als in het bijzonder voor het bedienend personeel uitgebreide voorzorgsmaatregelen aangewend. Aan de linkerzijde van de bovenomschreven middenzaal is een uit twee zaaltjes bestaand insectarium gebouwd waaraan grenst een werkkamer voor den leider van het insectarium benevens een vertrek voor den oppasser, dat in verbinding staat met den dienstgang.

Aan de rechterzijde zijn in een ruime zaal de terrariakooien gemaakt, waarvan een groot aantal, die bijzondere verzorging noodig hebben aan den dienstgang zijn gelegen, terwijl aan de tuinzijde van die zaal gezelschaps-terraria voor schildpadden zijn gemaakt met een groot daaraan sluitend op het Zuiden gelegen loopperk.

Apen- Vogel- en Reptielengebouw zijn natuurlijk voorzien van verwarmingsinstallatiën, terwijl bovendien het Apen- en Vogelhuis ook des avonds kan worden verlicht en voor het publiek te zien is.

In hoofdzaak zijn de groote gebouwen beschreven en zijn de vele verbeteringen of veranderingen aan de bestaande gebouwen niet genoemd en ook niet de vele, vele verfraaiïngen die de tuin heeft ondergaan.

Inderdaad is onder het beheer van Dr. Kerbert verbazend veel tot stand gebracht en wanneer men dan vergelijkt wat in buitenlandsche diergaarden wordt gedaan voor de dierenverblijven, etc. dan betreurt men het, dat de middelen hier zoo uiterst gering zijn voor werken, die van zoo groote opvoedende kracht zijn, doch die uit den aard hunner samenstelling en zonder nog in weelderigheid te vervallen toch zooveel geld vorderen. Dat in weerwil daarvan hier nog zooveel is bereikt, een feit waarover autoriteiten van buitenlandsche diergaarden met bevreemding gewaagden, is het werk van Dr. Kerbert.

Voor alles wat Dr. C. Kerbert dan ook voor Artis heeft gedaan, past een woord van ernstige hulde en dankbaarheid voor zijn groote liefde en toewijding en mag gehoopt worden, dat waar nog zooveel te doen is, het aan dien beminnelijken, bescheiden en wijzen Artisvader gegeven moge zijn nog vele van zijne denkbeelden verwezenlijkt te zien en zelf nog te mogen uitvoeren, waardoor onze Artis ongetwijfeld een der schoonste instellingen van de hoofdstad zal blijven.